

VYNIKAJÚCI TVORIVÝ A BOJOVNÝ MARXISTICKÝ FILOZOF

RADI VASILEV (Bulharsko)

Tohto roku dožíva sa sedemdesiatich rokov predseda Bulharskej akadémie vied akademik Todor Pavlov.

Akademik Todor Pavlov je najvynikajúcejší súčasný bulharský marxistický filozof a bezpochyby jeden z najvynikajúcejších predstaviteľov marxisticko-leninského filozofického myslenia vôbec.

Narodil sa v roku 1890 v Štipe, v Macedónsku. Ideovo sa formoval v prvom desaťročí nášho storočia ako študent a poslucháč filozofie a pedagogiky na univerzite v Sofii a neskoršie ako ľudový učiteľ v rôznych mestách a dedinách krajiny, kam ho neustále premiestňovali a prenasledovali za jeho pokrokové presvedčenie a činnosť.

Do radov Komunistickej strany Bulharska vstúpil Todor Pavlov v roku 1919 a o dva-tri roky bol už aktívnym činiteľom ÚV Komunistického sväzu mládeže a redaktorom jeho tlačového orgánu *Mládež*. Práve preto jeho aktívna stranícko-politická, publicisticko-žurnalistická a filozoficko-teoretická činnosť rozvíja sa v najtesnejšej súvislosti s boľševizáciou strany a jej bojom proti fašizmu a kapitalizmu v Bulharsku.

Prvé kroky na ceste k boľševizácii Komunistická strana Bulharska urobila bezprostredne po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii a pod jej silným vplyvom. Avšak rozhodný prelom v boľševizácii predstavuje Septembrové antifašistické ľudové povstanie v roku 1923.

Poučenia z tohto hrdinského povstania urýchlili proces boľševizácie Komunistickej strany Bulharska. Dr. Todor Pavlov sa aktívne zúčastnil tohto procesu, čo dokazuje najmä jeho činnosť na prvej ilegálnej Vitošskej straníckej konferencii na jar roku 1924, ktorej predsedal a na ktorej bol zvolený za člena ilegálneho ÚV Komunistickej strany Bulharska.

Nasledujúce roky života a činnosti dr. Todora Pavlova sú rokmi úporného boja perom a slovom proti fašizmu a reakcii, proti idealistickej a reakčnej buržoáznej ideológii a filozofii, rokmi prenasledovania, väznenia, rokmi utrpenia a inkvizície v tmavých väzenských celách.

Keď v roku 1929 na základe zákona o amnestii vyšiel Todor Pavlov z väzenia, rozvinul ešte aktívnejšiu revolučnú a tvorivú filozofickú činnosť. Do roku 1930 napísal celý rad prác, ako sú: *Pedagogický anarchizmus* (1922), *Spinózizmus a dialektický materializmus* (1927), *Dialektický materializmus a teória obrazov* (1928), *Idealizmus a materializmus* (1928), *Rehmkoevstvo a materializmus* (1930) a iné.

Tieto prvé práce Todora Pavlova predstavujú cenný prínos pre húževnatý boj strany proti buržoáznej idealistickej a reakčnej filozofii a ideológii vôbec. Zároveň sú významným krokom vpred v šírení leninizmu na filozofickom a ideologickom fronte

vôbec, ktoré sa začalo pod vedením strany zároveň s procesom jej bolševizácie. V týchto jeho prácach, a najmä v poslednej, badať už vplyv Leninových myšlienok materialistickej teórie odrazu; badať, že si Todor Pavlov osvojil už niektoré základné tézy leninizmu, obsiahnuté v Materializme a empiriokriticizme, v práci, s ktorou sa mu podarilo zoznamiť sa už v tomto období (najprv sprostredkované a v roku 1930 bezprostredne z diela, ktoré už vyšlo v bulharčine).

Pod vplyvom filozofickej diskusie, ktorá sa v Sovietskom sväze rozprúdila v rokoch 1929—1930, dosiahol Todor Pavlov ďalšie úspechy v osvojovaní si leninizmu. Avšak všestranne a hlboko osvojuje si toto učenie v období 1932—1936, a to v Sovietskom sväze, kam ho strana vyslala práve s týmto cieľom.

Počas štyroch rokov, ktoré strávil v Sovietskom sväze, dr. Todor Pavlov vyvíjal aktívnu a plodnú prednášateľskú činnosť — ako profesor dialektického a historického materializmu v Ústave červenej profesúry a ako dekan Filozofickej fakulty v Ústave pre filozofiu, literatúru a dejiny v Moskve, — ako aj úpornú a mimoriadne plodnú vedecko-výskumnú a tvorivú filozoficko-teoretickú prácu. Podarilo sa mu nielen úplne, všestranne a hlboko osvojiť si leninskú etapu vo vývoji marxistickej filozofie, ale pristúpil aj k tvorivému uplatňovaniu a ďalšiemu rozpracovaniu a rozvíjaniu niektorých Leninových myšlienok, najmä niektorých mimoriadne významných otázok marxistickej teórie poznania. Významným plodom a jasným výrazom tohto úsilia je jeho hlavná práca *Teória odrazu*, ktorú napísal práve v Moskve a ktorá vyšla v ruštine v roku 1936. Za svoju aktívnu a plodnú spoločensko-kultúrnu a filozoficko-vedeckú činnosť tak v Bulharsku, ako aj v SSSR, v Moskve, zvolili Todora Pavlova za člena a profesora-konzultanta Filozofického ústavu Komunistickej akadémie a taktiež mu udelili titul čestného doktora Akadémie vied SSSR.

Po návrate do Bulharska, v podmienkach zúrivého fašistického teroru v predvečer druhej svetovej vojny a najmä počas vojny a okupácie Bulharska hitlerovskou armádou, slúžil Todor Pavlov aj naďalej oddane veci strany a antifašistického boja, veci marxizmu a komunizmu. Okrem veľkého počtu článkov, štúdií a brožúr vyšli do roku 1941 aj niektoré jeho veľké práce: prvé bulharské vydanie *Teórie odrazu* (1938), *Všeobecná teória umenia* (1938), *Materializmus a iné filozofické učenia* (1939), *Filozofia a špeciálne vedy* (1940), *Súčasná filozofická učenia* (1941) a iné. V tomto období vyšla aj jeho objemom nevelká, avšak pre svoj obsah mimoriadne cenná a významná brožúra pod titulom *Proti zmätku v pojmoch* (1939). V tejto svojej brožúre Todor Pavlov teoreticky vysvetlil aktuálne politické otázky, ktoré vznikli v súvisi s podpísaním paktu o neútočení medzi Sovietskym sväzom a hitlerovským Nemeckom a pomohol tak komunistom, ako aj všetkým pokrokovým ľuďom u nás orientovať sa správne v dialektike novej politickej situácie.

Od roku 1941 do roku 1944 prežil Todor Pavlov hrôzy fašistických koncentračných táborov, ktoré rozvíklali zdravie človeka, avšak nemohli zlomiť revolučný duch komunistu, ani udusiť tvorivú energiu vedca.

Historické víťazstvo 9. septembra odhalilo neohraničené možnosti a perspektívy aj Todorovi Pavlovovi, filozofovi-revolucionárovi. Od 9. septembra 1944 až do dnešného dňa pracoval dr. Todor Pavlov múdro a obetavo s celou svojou energiou na výstavbe socializmu a komunizmu v našej krajine, vykonávajúc rad najzodpovednejších štátnych a straníckych funkcií.

Napriek mimoriadne aktívnej a všestrannej spoločensko-politickej a vedecko-organizačnej činnosti, ktorú akademik Todor Pavlov vyvíjal od 9. septembra až dodnes, nielen že neprerušil svoju tvorivú filozofickú činnosť, ale ešte viac ju rozvinul, pozdvihol na vyšší stupeň. Za svoju oddanú službu ľudu, vlasti bol neraz ako zodpo-

vedný stranícky štátny a spoločenský činiteľ a ako výnimočne záslužný vedec — odmenený najvyššími štátnymi radmi a vyznamenaniami.

*

Ústredné miesto v bohatej bojovej a tvorivej činnosti akademika Pavlova bezpochyby patrí jeho veľkej vedecko-teoretickej práci v oblasti marxisticko-leninskej filozofie. Uverejnil doteraz viac ako 1200 kníh, brožúr, štúdií a článkov, z ktorých viac ako 50 predstavuje veľké monografické diela a zborníky ako napríklad: Teória odrazu, Základné otázky estetiky, Dialektická a materialistická filozofia a špeciálne vedy, Bilancia jednej idealistickej reakčnej filozofie, Za marxistické dejiny Bulharska, Za marxistickú estetiku, literárnu vedu a kritiku, Podstata mičurinského učenia vo svetle dialektického materializmu, Podstata učenia I. P. Pavlova vo svetle dialektického materializmu, Charakter a význam socialistickej revolúcie v Bulharsku a mnohé iné, z ktorých niektoré vyšli aj v celom rade cudzích jazykov — v ruštine, ukrajinčine, češtine, slovenčine, nemčine, rumunčine, srbčine, francúzštine atď.

Týmto svojimi prácami a celou svojou filozoficko-vedeckou tvorbou vôbec významne prispel do pokladnice marxisticko-leninskej teórie najmä tým, že originálne, tvorivo rozpracoval niektoré základné problémy v oblasti teórie poznania, metodologické problémy špeciálnych vied, marxisticko-leninskú estetiku atď.

Ústredné miesto vo filozofickej tvorbe akademika Todora Pavlova patrí otázkam marxisticko-leninskej gnozeológie. Práve v tvorivom rozpracúvaní a rozvíjaní niektorých základných problémov marxisticko-leninskej teórie poznania spočíva jeho najvýznamnejší a najpodstatnejší prínos v oblasti filozofie.

V tomto ohľade je zvlášť významná jeho najväčšia práca — *Teória odrazu*. Vyšla doteraz v dvoch ruských, v troch bulharských vydaniach, v slovenčine a srbčine; v roku 1960 má vyšš v treťom ruskom vydaní ako prvý zväzok štvorzväzkových *Vybraných filozofických spisov* akademika T. Pavlova, ktoré pripravujú v SSSR ako aj vo štvrtom bulharskom vydaní ako jeden z 10. zväzkov *Vybraných spisov* Todora Pavlova, ktoré vychádzajú v Bulharsku.

V tomto svojom diele Todor Pavlov tvorivo rozpracoval a rozvinul ako prvý v marxistickej literatúre geniálnu a mimoriadne plodnú Leninovu myšlienku, že odraz je všeobecnou vlastnosťou hmoty. Vychádzajúc z tejto myšlienky Todor Pavlov zistil na základe obrovského faktového materiálu z rozličných oblastí prírodovedy, že odraz existuje nielen v organickej, ale aj v neorganicknej hmote; že je to zvláštna forma pohybu, vnútorný stav telies, výsledok ich všeobecného vzájomného pôsobenia. Pokušoval, že odraz ako všeobecná vlastnosť celej hmoty je príbuzný pocitu, avšak nie je s ním totožný — na rozličných stupňoch pohybu hmoty prejavuje sa v kvalitatívne špecifických formách ako „odraz — stopa“, dráždivosť, citlivosť, reflex, inštinkt, pamäť, myslenie atď. Veľký prínos Todora Pavlova do marxizmu spočíva v zistení foriem a stupňov odrazu, prechodu od neorganickej formy odrazu k organickej ako, aj stupňov odrazu na ceste k jeho najvyššiemu stupňu, ktorým je ľudské vedomie. Tak Todor Pavlov zdôvodnil marxisticko-leninskú teóriu ľudského poznania ako vyššiu formu odrazu.

V *Teórii odrazu* Todor Pavlov významne prispel k vysvetleniu podstaty poznávacieho obrazu, subjektívnej a objektívnej stránky poznania. Prvý odhalil veľký význam Leninovej myšlienky, že poznanie je subjektívnym obrazom objektívnych vecí a tvorivo ju ďalej rozpracoval. V neskorších vydaniach *Teórie odrazu* Todor Pavlov podrobne a presvedčivo vysvetlil prax, ako základ, kritérium, cieľ a určovateľa poznania, tvorivo a originálne rozpracoval marxisticko-leninské učenie o jednote teórie a praxe.

Tieto otázky a rad iných otázok marxisticko-leninskej gnozeológie Todor Pavlov rozpracoval v posledných rokoch ďalej vo svetle učenia I. P. Pavlova o vyššej nervovej činnosti, zdôrazňujúc obrovský význam tohto učenia pre odôvodnenie a potvrdenie marxisticko-leninskej teórie poznania prírodovedeckou cestou. Urobil to najmä v monografických prácach Krátky výklad marxisticko-leninskej teórie odrazu v súvisi s učením I. P. Pavlova o vyššej nervovej činnosti (1954) a Podstata učenia I. P. Pavlova vo svetle dialektického materializmu (1956) ako aj vo veľkom množstve článkov, prejavov atď.

Akademik Todor Pavlov rozpracoval tvorivo aj také základné otázky marxisticko-leninskej filozofie, ako je otázka jej predmetu a povahy a otázka podstaty filozofického náhľadu na vzťah medzi dialektickou a formálnou logikou. Ako veda o najvšeobecnejších zákonoch nielen prírody a spoločnosti, ale aj myslenia, filozofia nie je iba starou ontológiou, ale aj logikou. Todor Pavlov tvorivo rozpracoval a rozvinul myšlienku Lenina o totožnosti dialektiky, logiky a gnozeológie. Z hľadiska marxisticko-leninskej teórie odrazu osvetlil a rozpracoval aj rad najpodstatnejších otázok logiky. Takou je napríklad otázka vzťahu dialektickej a formálnej logiky. Uznáva a zdôrazňuje význam elementárnej logiky, no súčasne poukazuje aj na jej ohraničenosť. Obhajuje a zdôvodňuje právo na život tak formálnej, ako aj dialektickej logiky. Prvú nemá nahradiť druhá, lebo obe odrážajú rozličný objektívny obsah: kým sa celok a časť skúmajú ako oddelené, zvlášť a protikladné, sú predmetom formálnej logiky; avšak ak sa skúmajú ako vzájomne sa vylučujúce protiklady, ktoré sa súčasne nachádzajú v súvislosti a navzájom prechádzajú jeden v druhý (a práve takými sú v skutočnosti), sú predmetom dialektickej logiky.

Veľký je prínos akademika Pavlova k rozpracovaniu všeobecných metodologických problémov vzájomného vzťahu medzi dialektikomaterialistickou filozofiou a špeciálnymi vedami. Rad svojich kníh, brožúr, štúdií a článkov venoval špeciálne tejto otázke. Takými sú napríklad knihy Filozofia a špeciálne vedy (1940), Dialektická materialistická filozofia a špeciálne vedy (1956), brožúry Čo je filozofia, Čo je veda, Dialektický materializmus — jediná vedecká filozofia, Filozofia a fyzika, Filozofia a biológia, Filozofia a estetika atď.

Zároveň s vysvetľovaním vzťahu medzi filozofiou a špeciálnymi vedami rozpracoval aj rad metodologických otázok takých špeciálnych prírodných a spoločenských vied, ako sú biológia, fyzika, chémia, matematika, estetika, dejiny, pedagogika, jazykoveda a iné a to na základe najnovších výsledkov týchto vied.

V rozpracúvaní metodologických otázok špeciálnych spoločenských vied — ak nevezmeme do ohľadu estetiku — najviac prispel Todor Pavlov v oblasti historiografie. Už pred dvoma desaťročiami vysvetlil povahu historiografie ako vedy a poukázal, čím sa líši od teoretických vied. Po 9. septembri 1944 a najmä v knihe Za marxistické dejiny Bulharska rozpracoval významné metodologické otázky historickej vedy. Predovšetkým konkretizoval všeobecnú marxisticko-leninskú tézu o jednote teórie a dejín, historickej a logickej metódy výskumu a výkladu, otázku formy a obsahu historického procesu, jeho objektívnej a subjektívnej stránky ako aj rad iných otázok a to na zaujímavom materiáli najmä z dejín Bulharska.

V rade svojich prác akademik T. Pavlov zdôvodnil náhľad, že estetika a etika sú nefilozofickými špeciálnymi vedami, keď zároveň zdôraznil, že umenie a morálka môžu sa skúmať a aj sa skúmajú i z filozofického hľadiska, čo robí historický materializmus.

Uplatňujúc princípy marxistickej teórie odrazu aj v tejto oblasti, prispel Todor Pavlov významne najmä v oblasti estetiky, literárnej teórie, dejín a kritiky, keď roz-

pracoval hlavné problémy umenia tak z filozofického hľadiska, ako aj z hľadiska špeciálnej vedy, stojac pevne na pozíciách marxizmu-leninizmu.

Činnosť Todora Pavlova v oblasti estetiky sa zvlášť zintenzívnila v poslednom desaťročí, keď spod jeho pera vyšli také významné knihy, ako sú: Základné otázky estetiky (1949), dvojzväzková práca Za marxistickú estetiku, literárnu vedu a kritiku (1954 a 1955), O typickom v skutočnosti a jeho umeleckom odraze v umení (1955), Základné otázky marxisticko-leninskej estetiky (1958) a iné; brožúry a štúdie Filozofia a estetika (1951), O metóde vôbec a najmä o umeleckej socialisticko-realistickej metóde (1956), Niektoré metodologické otázky estetiky (v sovietskom zborníku Problémy estetiky 1959) a iné.

V týchto prácach, ktoré sú významným prínosom do pokladnice marxisticko-leninskej estetiky, akademik Todor Pavlov tvorivo rozpracoval rad najpodstatnejších otázok marxistickej estetiky, ako sú: problém predmetu, úloh a metódy estetiky ako špeciálnej vedy, problém vzniku a podstaty umenia, vzťahu medzi umením a inými formami spoločenského vedomia a najmä medzi vedou a umením, medzi svetonáhladom a umeleckou metódou, problém obsahu a formy v umení a iné.

V celej svojej dlhoročnej esteticko-literárno-vedeckej a criticalkej tvorbe vystupuje akademik Todor Pavlov stále ako dôsledný bojovník za realistické umenie socialistickej epochy. Najmä veľké a významné sú jeho zásluhy v rozpracovaní metódy socialistickeho realizmu. Práve zdôvodňovaniu a obrane tejto metódy ako základnému cieľu podriaďuje T. Pavlov výskum a rozpracovanie uvedených základných problémov estetiky, literárnej vedy a kritiky. Nemožno tu nespomenúť aj jeho významný kritický výskum estetických náhľadov Platóna, Kanta, Hegla, Diderota, Černyševského ako aj estetických náhľadov a umeleckej tvorby Shakespeara, Ibsena, Puškina, Tolstého, Gorkého, Majakovského a mnohých iných.

Iste bude čitateľa zaujímať, že čoskoro vyjde nová významná práca Todora Pavlova z estetiky, časť ktorej (Čo je umenie) sa už posudzovala vo Filozofickom ústave ústave Akadémie vied SSSR.

Akademik Todor Pavlov rozpracoval tvorivo aj veľké množstvo základných a najaktuálnejších teoretických otázok historického materializmu a vedeckého socializmu, a to najmä v súvisi s vývojom Bulharskej ľudovej republiky na ceste k socializmu. Zvlášť významné miesto patrí tu takým problémom, ako sú: spoločenské bytie a spoločenské vedomie, podstata a vzájomný vzťah medzi ideológiou a spoločenskou psychológiou, obsah a forma v spoločensko-historickom procese, základňa a nadstavba, úloha vedy v socialistickej výstavbe, podstata a význam bulharsko-sovietskeho priateľstva, vojna a mier a mnohé iné. Zvlášť prispel k správne vysvetleniu povahy a významu socialistickej revolúcie v Bulharsku, ľudovodemokratickej formy diktatúry proletariátu v Bulharsku. Máme pri tom na mysli najmä jeho prácu Povaha a význam socialistickej revolúcie v Bulharsku (1958).

Celá tvorivá filozoficko-vedecká a propagandisticko-popularizačná činnosť Todora Pavlova rozvíjala sa v nerozlučnej jednote s jeho smelým, nekompromisným a úspešným bojom proti rôznym prejavom reakčnej protivedeckej buržoáznej idealistickej filozofii a ideológii vôbec, proti rôznym pokusom prekrucovať a revidovať veľké učenie marxizmu-leninizmu. Ako sme už uviedli, T. Pavlov nachádzal najrozličnejšie spôsoby a prostriedky vedenia tohto boja aj v najťažších podmienkach fašistickej cenzúry, fašistickej diktatúry a teroru. Najväčšie zásluhy však má v dlhom a smelom boji za odhalenie a porážku rehmkeovstva D. Michalčeva, epigónskej buržoáznej filozofickej školy, ktorá bola do roku 1944 najrozšírenejšou v Bulharsku.

Významný je aj desaťročný boj Todora Pavlova proti rozličným reakčným a úpad-

kovým smerom v buržoáznom umení a estetike, ktorým prispel k tomu, že sa bulharské estetické literárno-teoretické a kritické myslenie dostalo na pozície leninizmu ešte pred 9. septembrom 1944. T. Pavlov sa pričínal aj o nekompromisný boj proti sektárstvu v našej estetike, literárnej teórii a kritike; prvý korigoval niektoré sektárske a úzkoprse náhľady, ktoré nám zanechalo obdobie socialistov-tesniakov. V posledných rokoch sa T. Pavlov aktívne zúčastnil aj boja proti súčasnému revizionizmu.

Pri príležitosti sedemdesiatych narodenín želáme Todorovi Pavlovovi mnoho rokov zdravia a mnoho úspechov v ďalšej tvorivej vedeckej práci pre vec komunizmu.